

ROZDZIAŁ XXIII

RODZINA URANOWA I JEJ ZWIĄZEK Z RODZINAMI RADU I AKTYNU

§ 122. Skład rodziny. Uran I i uranu II. Wzorce tlenku uranowego.

Uran — pierwiastek znany od dawna, pierwszy w rodzinie tej nazwy, zajmuje ostatnie miejsce w układzie periodycznym, mianowicie miejsce w szóstej grupie i w ostatnim wierszu, oznaczone liczbą atomową 92. Według najnowszych oznaczeń ciężar atomowy uranu wynosi 238,14 (*Hönigschmid*). Uran został wydobyty najpierw z blendy smolistej, znajduje się jednak również w wielu innych minerałach.

Drogą badania promieniotwórczości udowodniono, że uran otrzymany w stanie czystej soli nie może być traktowany jako proste ciało. Przede wszystkim istnieją dwa izotopy uranu, noszące nazwę uranu I i uranu II. Tym ciałom towarzyszą zazwyczaj krótkotrwałe pierwiastki pochodne: uran X_1 , uran X_2 , uran Y i uran Z. Ponadto w solach uranowych, przyrządzonych w czystym stanie i przechowywanych w ciągu długiego czasu, zjawiają się powoli narastające substancje, mianowicie jon, a następnie rad i jego pochodne. Podajemy główny schemat przemian rodziny uranowej wraz ze wskazaniem rodzajów przemian oraz okresów.

UI	$\xrightarrow{\alpha}$	UX_1	$\xrightarrow{\beta}$	UX_2	$\xrightarrow{\beta}$	UII	$\xrightarrow{\alpha}$	Io	$\xrightarrow{\alpha}$	$Ra + \text{pochodne}$
$4,4 \cdot 10^9 \text{ lat}$		$24,5 \text{ dni}$		$1,14 \text{ min}$		$3 \cdot 10^5 \text{ lat}$		$8,3 \cdot 10^4 \text{ lat}$		

Powyższy schemat obejmuje tylko pierwiastki należące do głównego szeregu; w przypadku każdego z tych pierwiastków liczby atomów ulegających przemianie w ciągu danego czasu są jednakowe lub prawie dokładnie jednakowe, jeżeli stan równowagi z substancją macierzystą jest osiągnięty. Natomiast w przypadku pierwiastków UY i UZ liczba atomów ulegających przemianie jest znacznie mniejsza. UZ (okres 6,7 godzin) wynika z częściowej przemiany UX_1 , obejmującej tylko $3,5 \cdot 10^{-3}$ całkowitej ilości, gdy reszta, tj. prawie wszystkie atomy, zamienia się na UX_2 . Pochodzenie pierwiastka UY przypisujemy przemianie trzeciego izotopu uranu AcU (§ 140).

Ciała UX_1 , UX_2 , UY i UZ mogą być oddzielone od soli uranowych; w ten sposób przekonywamy się, że te ciała są źródłem emisji promieniowania β związków uranowych i że oczyszczony uran wysyła tylko cząstki α pochodzące od składników UI i UII (oraz prawdopodobnie w bardzo nieznacznej części od AcU).

Przekonanie o istnieniu izotopów UI i UII utrwaliło się na podstawie rozważań natury ogólnej, zanim jeszcze uogólnienie pojęcia izotopii doprowadziło do wniosku, że uran jest substancją złożoną. Porównawcze pomiary promieniowania α cienkich warstw, przyrządzonych bądź z oczyszczonego tlenku uranu bądź ze starych niezmiennych minerałów uranowych, skłoniły kilku autorów (*Mac Coy* i *Ross*, *Boltwood*) do wniosku, że uran w stanie równowagi promieniotwórczej ze swymi pochodnymi wysyła dwie cząstki α na każdą cząstkę wysyłaną przez rad lub jon (§ 126). Fakt ten daje się wytłumaczyć, jeżeli uran znajdujący się w minerałach składa się z substancji macierzystej i pierwiastka pochodnego w stanie równowagi z tą substancją. Ten pogląd został potwierdzony drogą liczenia scyntylacyj oraz badania krzywej jonizacji. W ostatnich czasach obserwacje, uczynione za pomocą metody *Wilsona* przy użyciu niezmiernie cienkich warstw uranu, pozwoliły zmierzyć zasięgi obu grup promieni α . Przyjmujemy obecnie, że te zasięgi wynoszą 2,67 cm i 3,12 cm (w powietrzu w 15° pod ciśnieniem normalnym).

Dla wyznaczenia średniego czasu życia uranu jest rzeczą konieczną liczyć cząstki α wysyłane przez uran. Niech będzie n liczba cząstek wysyłanych w jednostce czasu przez znaną ilość czystego uranu, złożonego w postaci nieskończonej cienkiej warstwy. Jeżeli założymy, że na każde dwie zliczone cząstki jedna przypada na przemianę atomu UI , to stała zaniku λ_1 jest dana jako $\lambda_1 = nA_1/2N$, gdzie A_1 jest to ciężar atomowy UI , N zaś jest to liczba Avogadro.

Przyrządzanie bardzo cienkich warstw uranu nastręcza duże trudności. Najczęściej używa się tlenku U_3O_8 ; czysty metaliczny uran nie nadaje się do tego celu.

W celu sporządzenia cienkich warstw tlenku uranowego używa się często następującego sposobu (*Mac Coy*): drobno sproszkowaną substancję rozrabia się lotną cieczą (acetonem lub chloroformem); z utworzonej zawiesiny osadzają się najpierw największe i najcięższe ziarna. Następnie wylewa się ciecz do kuflety, na której dnie znajduje się krążek i którą przykrywa się płytką szklaną w celu uniknięcia parowania. Substancja osiada na krążku w postaci bardzo cienkiej jednorodnej warstwy. Za pomocą ważenia oznacza się ilość materii osadzonej na jednostce pola. Począwszy od określonej grubości aktywność warstewki mierzona za pomocą promieni α pozostaje niezmienna, gdyż promienie wysyłane z dolnych poziomów są pochłaniane przez warstewkę. Grubość graniczna jest osiągnięta, gdy masa warstewki wynosi tylko od 15 do 20 mg tlenku na cm^2 ; dla liczenia cząstek należy używać jeszcze znacznie cieńszych warstw.

Doświadczenia wykonane metodą scyntylicyj dały $n = 2,37 \cdot 10^4$ jako liczbę cząstek α wysyłanych w sekundzie przez gram uranu (*UI + UII*) (*Rutherford i Geiger*), skąd wyliczamy, że stała zaniku λ_1 wynosi $1,45 \cdot 10^{-10} \text{ lat}^{-1}$. Można również oznaczyć tę samą stałą w sposób pośredni, na podstawie znajomości stałej zaniku λ radu oraz stosunku ρ radu do uranu w starych minerałach, w których równowaga promieniotwórcza jest osiągnięta. Mianowicie mamy $\lambda_1 = \rho A_1 \lambda / A$, gdzie A jest to ciężar atomowy *Ra*. Kładąc $\rho = 3,4 \cdot 10^{-7}$ i $1/\lambda = 2295 \text{ lat}$ znajdujemy $\lambda_1 = 1,56 \cdot 10^{-10} \text{ lat}^{-1}$. Ten wynik jest dosyć zbliżony do wyniku otrzymanego drogą bezpośredniego liczenia cząstek α i prawdopodobnie jest dokładniejszy; wartość obecnie przyjęta wynosi $\lambda_1 = 1,5 \cdot 10^{-10} \text{ lat}^{-1}$, z czego wynika średni czas życia $\theta_1 = 6,5 \cdot 10^9 \text{ lat}$ i okres $T_1 = 4,5 \cdot 10^9 \text{ lat}^{(1)}$.

Okoliczność, że uran posiada taki długi czas życia, tłumaczy dlaczego ten pierwiastek może istnieć w minerałach, których wiek obliczamy na setki milionów lat.

Okres uranu *II* został najpierw obliczony na podstawie wartości zasięgu i prawa *Geigera-Nuttalla* (§ 70). W ten sposób otrzymano wartość rzędu 10^6 lat . W późniejszych pracach badano powstawanie *UII* z *UX*, przy czym posługiwano się preparatem starannie oczyszczonego uranu, zawierającym np. Q atomów *UI*. Jeżeli *UX* jest w równowadze z *UI*, to liczba atomów *UX*, wynosi $q = Q \lambda_{UI} / \lambda_{UX}$. Usuwamy całkowicie *UX*; po upływie kilku miesięcy, tj. po zaniku *UX* pozostaje q atomów utworzonego *UII*. Liczymy cząstki α wysyłane przez tę pozostałość i obliczamy λ_{UII} na podstawie wzoru $n = q \lambda_{UII}$, gdzie n jest to liczba cząstek α wysyłanych w jednostce czasu. To doświadczenie stanowi bezpośredni dowód istnienia *UII* (*Walling*).

Obecnie przyjęta wartość okresu *UII* wynosi $3 \cdot 10^5 \text{ lat}$. Z tego wynika, że względna ilość *UII* w równowadze z *UI* jest zaledwie rzędu 10^{-4} i wskutek tego nie wywiera żadnego wpływu na ciężar atomowy. Wśród przemian prowadzących od *UI* do *UII* istnieje tylko jedna przemiana α , z czego wynika, że ciężar atomowy *UII* wynosi 234.

Badanie cienkich warstw tlenku uranowego, przyrządzonych według opisanej poprzednio techniki, pozwoliło oprzeć na zupełnie pewnych podstawach oznaczanie substancji za pomocą promieniowania α . Jeżeli mierzymy prąd jonowy wytworzony przez promienie α warstewki w zależności od masy uranu złożonej na jednostce powierzchni, otrzymujemy krzywą, która pozwala oznaczyć graniczną grubość, tj. grubość wystarczającą do tego, aby promienie α wychodzące z dna warstwy były przez nią pochłaniane. Ta krzywa powinna w początkowej części mieć prze-

¹⁾ W podanych sposobach obliczania okresu uranu *I* zarówno za pomocą metody bezpośredniej jak i pośredniej zaniedbaliśmy poprawkę, wynikającą z istnienia serii aktywnej. Ta poprawka jest jednak co najwyżej rzędu 3%, stała zaś uranu nie jest obecnie znana z dokładnością do 3%.

bieg liniowy odpowiadający proporcjonalności prądu do dostatecznie małej grubości, nie wywierającej dostrzegalnej absorpcji. W rzeczywistości jednak jest rzeczą trudną sporządzać warstwy dające dokładną proporcjonalność i wobec tego zadowolamy się ekstrapolacją na podstawie dostępnej doświadczalnie części początkowej. W ten sposób otrzymano następujące wartości (według *Mac Coya*, *Meyera* i *Panetha*):

Prąd jonowy I , wytworzony przez promienie α wysyłane przez gram uranu ($UI + UII$), całkowicie pochłonięte w powietrzu, wynosi $1,45 j.es$, czyli $4,8 \cdot 10^{-10} amp$.

Prąd jonowy i , wytworzony przez promieniowanie α wychodzące z jednej strony warstwy tlenku U_3O_8 , o grubości nieco większej od grubości granicznej, wynosi w przypadku całkowitej absorpcji w powietrzu $1,75 \cdot 10^{-9} j.es/cm^2$, czyli $5,8 \cdot 10^{-18} amp/cm^2$.

Wartość I uranu pozostaje w dobrej zgodności z analogiczną wartością I' radu (prąd jonizacyjny I' odpowiadający całkowitej absorpcji promieni α 1 g radu: $2,42 \cdot 10^8 j.es$) w założeniu, że $I/I' = \rho v/v'$, gdzie v jest to całkowita liczba jonów wytworzonych w powietrzu przez dwie cząstki α ($UI + UII$), v' — liczba jonów wytworzonych przez jedną cząstkę α *Ra* (patrz tablica 7 Przypisów) i $\rho = 3,4 \cdot 10^{-7}$ — ilość radu w równowadze z jednym gramem uranu, a zatem ilość wysyłająca w jednostce czasu tę samą liczbę cząstek α , co każdy z izotopów UI i UII zawartych w gramie uranu.

Wyżej określone wartości prądów I oraz i służą do cechowania komór jonizacyjnych; w tym celu sporządza się *warstwy wzorcowe*.

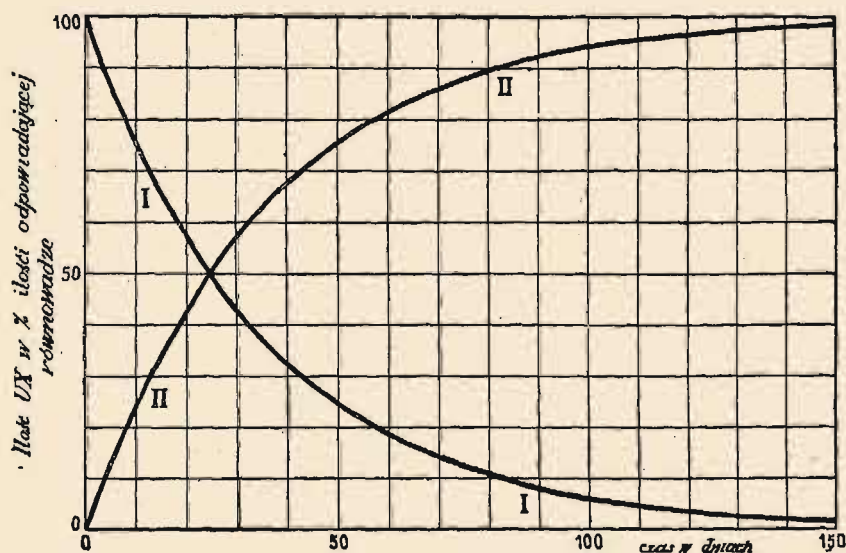
§ 123. Uran X_1 i X_2 . Uran Z i uran Y .

Widzieliśmy poprzednio, że zwykłe sole uranowe mogą być pozbawione promieniowania β ; używane w tym celu metody chemiczne doprowadziły do odkrycia uranu X , który traktowano najpierw jako ciało proste. Obecnie jest to wspólna nazwa grupy składników, które zazwyczaj występują razem jako mieszanina. W istocie, jeżeli wydzielamy ze związków uranowych uran X_1 , który należy do izotopów toru, to zarazem porywamy UY należący do tego samego typu chemicznego; z drugiej zaś strony UX_2 i UZ są to krótkotrwałe pochodne UX_1 , toteż stan równowagi między nimi i ciałem macierzystym ustala się szybko. Wydobyta ze związku uranowego grupa ciał tworzących uran X zanika zgodnie z prawem, któremu odpowiada okres UX_1 wynoszący 24,5 dni (rys. 160, I). W tym czasie uran X odtwarza się w uranie zgodnie z prawem ewolucji uzupełniającej (rys. 160, II). Związek genetyczny między uranem i uranem X jest zatem udowodniony z całą pewnością.

Grupa UX wysyła głównie promienie β oraz w małej ilości promienie γ . Już dawno znane były silne grupy promieni β , których współczynniki absorpcji w glinie wynoszą $\mu = 460 cm^{-1}$ i $\mu = 18 cm^{-1}$; stosunek natę-

zeń tych grup pozostaje bez zmiany podczas zanikania substancji. Świeżo sporządzony uran X po stosunkowo krótkim nagromadzeniu się w uranie daje ponadto niewielką ilość promieniowania β , którego $\mu = \text{ok. } 300 \text{ cm}^{-1}$ i które zanika znacznie szybciej niż główne promieniowanie, mianowicie z okresem wynoszącym około jednego dnia. Substancja, od której pochodzi to promieniowanie, otrzymała nazwę uranu Y (Antonoff).

Dwie główne grupy promieni β należą do dwóch różnych substancji. W istocie możemy stracić krótkotrwałą pierwiastek dodając tantalu do roztworu UX, możemy również osadzić go na ołowiu w roztworze słabo

Rys. 160.

kwaśnym. Okres tej substancji, która otrzymała nazwę *brevium* lub uranu X_2 (Fajans i Göhring), wynosi około jednej minuty; od czasu tego odkrycia substancję macierzystą o okresie 24,5 dni nazywamy UX_1 . Zdołano wykazać, że UX_2 powstaje z UX_1 i przypisano mu w układzie periodycznym pierwiastków nie zajęte dotąd miejsce $Z = 91$, znajdujące się w piątej grupie i w ostatnim wierszu i należące do wyższego homologu tantalu.

Znacznie później udowodniono, że UX_1 wytwarza nie tylko UX_2 , lecz również w bardzo małej proporcji substancję zwaną uranem Z (Hahn), która oddziela się razem z UX_2 drogą adsorpcji na tantalu i stanowi zapewne izotop tego radiopierwiastka. UZ różni się jednak od UX_2 okresem $T = 6,7 \text{ godz}$ i współczynnikiem absorpcji w glinie promieni β , $\mu = 270$ do 36 cm^{-1} . Biorąc pod uwagę stopień wykorzystania promieni β w komorze jonizacyjnej obliczamy, że przemiana UX_1 na UZ odbywa się w stosunku zaledwie 0,35% do głównej przemiany, prowadzącej do UX_2 .

Jest rzeczą znacznie trudniejszą odpowiedzieć na pytanie, jakie jest

pochodzenie UY . Jak się wydaje, ciało to nie jest związane z UX_1 , który jest jego izotopem. Względna ilość UY w stosunku do UX_1 jest tym większa, im krótszy jest czas nagromadzenia się tych ciał w związkach uranowych. Oceniamy, że w stanie równowagi z uranem liczba atomów UY ulegających przemianie wynosi około 3% liczby atomów UI tworzących w przemianie główną linię genetyczną. Przypuszczamy, że uran Y stanowi pośrednie ogniwo w związku genetycznym aktywny z uranem.

§ 124. Związek pomiędzy radem i uranem w minerałach.

Pomijając nieliczne wyjątki rad znajduje się tylko w minerałach uranowych. Ten fakt w zestawieniu z okolicznością, iż okres życia radu θ jest znacznie krótszy od okresu życia uranu θ' i od domniemanego wieku minerałów uranowych, nasunął już dawno przypuszczenie o istnieniu związku genetycznego między uranem i radem. W stanie równowagi promieniotwórczej stosunek mas radu i uranu powinien wynosić $\rho = A\theta/A'\theta'$, gdzie A i A' są to ciężary atomowe Ra i uranu I .

Jeżeli ten stan jest osiągnięty w dawnych niezmiennych minerałach uranowych, to wartość ρ powinna być jednakowa we wszystkich minerałach tego typu; jest to zatem stała fizyczna, której znaczenie jest równie wielkie z punktu widzenia teoretycznego jak i doświadczalnego. Z tego powodu wykonano wielką liczbę oznaczeń uranu i radu w minerałach różnej natury i różnego pochodzenia.

Uran może być oznaczony różnymi sposobami. Po rozpuszczeniu minerału wykonywamy najczęściej strącenie za pomocą H_2S w kwaśnym roztworze i oddzielamy nierozpuszczalne siarczki. Z roztworu wypędzamy H_2S , dodajemy wody utlenionej i NH_3 . Strącone wodorotlenki traktuje się roztworem węgla amonowego w celu wydobycia uranu. Następnie koncentruje się roztwór amoniakalny, zakwasza kwasem azotowym i ogrzewa w celu wypędzenia CO_2 . Po powtórnym dodaniu NH_3 powstaje osad, który drogą prażenia przechodzi w U_3O_8 i w tym stanie jest ważony. Niektórzy autorowie doradzają ważenie uranu raczej w stanie fosforanu lub pyrofosforanu. Tlenek U_3O_8 posiada wzór dobrze określony i zawiera 84,8% uranu.

Rad bywa oznaczany drogą mierzenia wydzielonego radonu. W tym celu można rozpuścić odważoną ilość minerału i zbierać oraz wydobywać radon bezpośrednio z tego roztworu; można również wykonać czynności chemiczne, mające na celu wydobycie radu z minerału. W tym ostatnim przypadku dodajemy do roztworu około 10% $BaCl_2$ i strącamy bar razem z radem za pomocą H_2SO_4 . Następnie zamieniamy radonośny siarczan na sól rozpuszczalną za pomocą wrzącego roztworu Na_2CO_3 , po czym rozpuszczamy węgiel w HCl . Rozpuszczony chlorek wprowadzamy do płuczki, służącej do oznaczania radu za pomocą radonu wydzielanego (§ 49) w temperaturze pokojowej.

Ogólny wynik prac wykonanych z minerałami bardzo różnymi pod względem budowy chemicznej oraz zawartości uranu (*Boltwood, Mac*

Coy, Gleditsch i inni) można streścić w ten sposób, że stosunek ρ w starych minerałach jest w przybliżeniu stały. Najbardziej prawdopodobna wartość, uzyskana w blendach smolistych i bröggeritach, wynosi $3,4 \cdot 10^{-7}$. Wartości otrzymane w przypadku autunitów i karnotytów są często mniejsze od $3 \cdot 10^{-7}$; są to minerały młodsze od blendy smolistej i zapewne powstały z blendy drogą metamorfozy w epokach nie dość odległych, aby mogła wytworzyć się zupełna równowaga między uranem i jego pochodnymi (patrz § 125).

Posiadamy wiadomości o istnieniu niektórych minerałów, zawierających rad bez uranu; są to osady utworzone z substancji przeniesionych w stosunkowo niedawnych czasach przez wody podskórne.

§ 125. Pochodzenie radu. Jon.

Na podstawie stosunku Ra/U oraz szybkości zanikania radu można obliczyć szybkość powstawania tego pierwiastka w substancji macierzystej. W istocie ilość q pierwiastka bezpośrednio pochodnego, którego stała zaniku wynosi λ , wzrasta z czasem t według wzoru $q = q_{\infty}(1 - e^{-\lambda t})$, gdzie q_{∞} jest to ilość w stanie równowagi. Z tego wynika, że początkowa szybkość wzrastania w chwili $t=0$ wynosi $\Delta = \lambda q_{\infty}$. Doświadczenia wykonane w celu wykrycia powstawania radu w starannie oczyszczonych solach uranowych wykazały, że szybkość powstawania radu jest znacznie mniejsza od szybkości obliczonej na podstawie doświadczalnych wartości λ i q_{∞} , z których pierwszą otrzymujemy drogą liczenia cząstek α , drugą zaś drogą oznaczania ρ . Rad nie powstaje zatem bezpośrednio z uranu.

Znacznie opóźniony wzrost radu w oczyszczonych solach uranowych tłumaczy się łatwo, jeżeli założymy, że pomiędzy uranem i radem istnieje pośrednie ciało o długim okresie życia. Ciało to, odkryte przez *Boltwooda* i nazwane jonom, pozwoliło rozwiązać doniosłe zagadnienie pochodzenia radu, gdyż jon jest to bezpośredni rodzic radu.

Jon znajduje się w minerałach uranowych i jako izotop toru towarzyszy mu we wszystkich reakcjach. Wydobywając z minerału znajdującą się w nim mieszaninę jonu i toru, otrzymujemy substancję wytwarzającą rad, co można stwierdzić drogą oznaczania wydzielającego się radonu. Z drugiej strony stwierdzono, że powstawanie radu w oczyszczonych solach uranowych odbywa się zgodnie z prawem świadczącym o narastaniu pośredniego ogniwa w postaci jonu (*F. Soddy*).

Jon wysyła promienie α o zasięgu $3,19 \text{ cm}$ w powietrzu w 15° i pod ciśnieniem normalnym. Rad tworzy się zatem w następstwie przemiany α jonu, z czego wynika, że ciężar atomowy jonu wynosi 230. Przypisujemy jonowi również emisję promieni γ częściowo bardzo miękkich, częściowo zaś przenikliwych (§ 89).

Podczas przeróbki minerałów uranowych jon częściowo przechodzi do

roztworu wraz z uranem i żelazem, częściowo zaś towarzyszy rzadkim ziemiom porywanym przez nierozpuszczalny siarczan radonośnego baru.

Z wartości zasięgu promieni α wynika, że okres jonu powinien być zawarty między okresami radu i uranu. Można wyznaczyć stałą zaniku jonu mierząc narastanie radu w oczyszczonych solach uranowych. Powstawanie Ra w okresie początkowym może być przedstawione za pomocą przybliżonego wzoru

$$Ra = 1/2 \lambda_{Io} \lambda_{Ra} Ra_{\infty} t^2.$$

Kładąc $Ra_{\infty} = 3,4 \cdot 10^{-7} g$ na 1 g uranu i $\lambda_{Ra} = 4,4 \cdot 10^{-4} lat^{-1}$ wyliczamy na podstawie doświadczeń prowadzonych w ciągu 18 lat (*Soddy i Hitchins*) $\lambda_{Io} = 9,1 \cdot 10^{-6} lat^{-1}$, z czego wynika, że średni czas życia równa się 110000 lat , okres zaś — 76000 lat . Ilość Ra utworzona w ciągu 20 lat z 1 kg U wynosi około $3 \cdot 10^{-10} g$.

Inne metody są oparte na badaniu powstawania radu ze znanej ilości jonu. W istocie, niech będzie Q ilość jonu wytwarzającego w jednostce czasu ilość q radu. Ponieważ jednocześnie musiała zniknąć ilość jonu wynosząca $230 q/226$, przeto musimy mieć $\lambda_{Io} = 230 q/226 Q$. Z drugiej strony znajomość prądu jonowego, wytwarzanego przez promienie α cienkiej warstwy zawierającej znaną ilość Io , pozwala obliczyć liczbę cząstek wysyłanych w ciągu danego czasu, co również daje wartość λ_{Io} . Zastosowanie tych metod jest uzależnione od znajomości stosunku jonu do toru w izotopowych mieszaninach wydobywanych z minerałów uranowych.

Ten stosunek został wyznaczony w przypadku mieszaniny $Io + Th$, pochodzącej z blendy smolistej z Jachymowa, za pomocą nader czułej i dokładnej metody, polegającej na oznaczaniu, w postaci bromku srebra, bromu zawartego w dobrze określonym bromku toru (*Hönigschmid i Horowitz*). W ten sposób znaleziono, że ciężar atomowy czystego toru wynosi 232,12, średni zaś ciężar atomowy badanej mieszaniny 231,51. Kładąc $Io = 230$ obliczamy, że względna zawartość Io w mieszaninie wynosi 0,2877. Ta mieszanina wytwarzała około $8,3 \cdot 10^{-6} g$ Ra na rok i gram jonu (*M. Curie i S. Cotellet*), z czego wynika, że średni czas życia Io wynosi 120000 lat , okres zaś — 83000 lat . Pomiary aktywności cienkich warstw dają 130000 lat jako górną granicę średniego czasu życia (*St. Meyer*). Rząd wielkości tej stałej jest zatem zupełnie pewny; przyjmujemy na jej wartość 120000 lat .

Mieszaniny $Io + Th$ wydobyte z różnych minerałów zawierają porównywalne ilości obu pierwiastków tylko w przypadku, gdy całkowita zawartość izotopów typu Th w mineralu jest bardzo mała. W istocie na podstawie wartości średnich czasów życia U i Io wyliczamy, że stosunek Io/U jest zbliżony do $2 \cdot 10^{-5}$. Mieszanina $Io + Th$ może być zatem tylko wtedy obfita w Io , gdy stosunek Th/U jest tego samego rzędu wielkości. Blendy smoliste spełniają na ogół ten warunek.

Jeżeli jon towarzyszący uranowi w starym mineralu został oddzielony

ilościowo, to można obliczyć stałą zaniku radu na podstawie prędkości powstawania radu w tej substancji oraz wspomnianego poprzednio wzoru $\Delta = \lambda q_{\infty}$. Wzór ten stosuje się zupełnie tak, jak gdyby Ra powstawał bezpośrednio z U . Jako wartość q_{∞} obieramy ilość Ra w równowadze z Io i z ilością U , od której Io został oddzielony.

Życie Io jest długie w porównaniu z życiem Ra , lecz krótkie w porównaniu z życiem U . Przemiany uranu w niezmiennych minerałach mogą być zatem traktowane jako zagadnienie dwóch substancyj, U oraz Io , którym towarzyszą ich pochodne. Ilość Io osiąga maximum po upływie około 600000 lat.

§ 126. Względna aktywność radiopierwiałków w minerałach uranowych.

Porównanie prądów jonowych, wytworzonych w warunkach całkowitej absorpcji w powietrzu przez różne grupy promieni α , przypisywane oddzielnym radiopierwiałkom zawartym w starych minerałach, dostarczyło cennych wskazówek, dotyczących stosunków między rodzinami radiopierwiałków. Dwa pierwiałki, których ilości wynoszą q i q' i które należą do głównego szeregu bez rozgałęzień i pozostają w równowadze z długotrwałą macierzystą substancją, wysyłają w jednostce czasu jednakową liczbę cząstek α . Prądy jonizacji całkowitej i oraz i' , pochodzące od q i od q' , pozostają zatem względem siebie w stosunku v/v' , tj. liczb jonów wytworzonych wzdłuż zasięgów R i R' . Zakładając, że v jest w przybliżeniu proporcjonalne do $R^{2/3}$ lub posługując się dokładnymi danymi z tablicy 7 Przypisów wyliczamy stosunki pomiędzy względnymi aktywnościami pierwiałków należących do głównego szeregu, na którego czele stoi uran. Rozważania te mogą być zastosowane do minerałów uranowych, zawierających tylko ślady toru; do badania używa się bardzo cienkich warstw, podobnych do tych, które służą do mierzenia całkowitej aktywności uranu. Znając ilość minerału użytą do sporządzenia warstwy oraz zawartość uranu w minerale możemy obliczyć na podstawie pomiarów całkowity prąd jonowy dawany przez gram uranu. Ten prąd, charakteryzujący aktywność odniesioną do 1 grama uranu w minerale, jest prawie pięć razy większy od całkowitego prądu jonowego pochodzącego od 1 grama uranu w oczyszczonych związkach uranowych; stosunek jest w przybliżeniu jednakowy w przypadku różnych starych minerałów.

Widzimy zatem, że każdemu gramowi uranu, którego aktywność obieramy jako jednostkę, odpowiada w minerale nadmiar aktywności w ilości około 4 jednostek, pochodzący od substancyj zmieszanych z uranem w stałym stosunku. Główną rolę odgrywają tu pierwiałki wysyłające promienie α : jon, rad, radon, rad A , rad C' , rad F (polon) i niektóre ciała rodziny aktynowej. W celu oznaczenia aktywności względnej należy wydobyć z minerału całkowitą ilość każdego z tych ciał, odpowiadającą danej ilości uranu, sporządzić niezmiernie ciekłą war-

stwę i zmierzyć całkowity prąd jonowy. Doświadczenie może być wykonane tylko z pierwiastkami, których życie nie jest zbyt krótkie i nawet w tym przypadku z wyjątkiem polonu daje wyniki miernej dokładności.

Io oddzielamy za pomocą reakcyj chemicznych *Tł*, po dodaniu odpowiedniego porywacza. W celu wydobywania polonu, możemy go osadzić na płytce srebrnej, zanurzonej w roztworze. Oddzielamy rad strącając go kwasem siarkowym, po dodaniu *Ba* do roztworu minerału. Wyznaczamy początkową aktywność cienkiej warstewki utworzonej z osadu i badamy stopniowy wzrost aktywności. Aktywność początkowa pochodzi od samego *Ra*, różnica między aktywnością graniczną i początkową pochodzi od *Rn*, *RaA* i *RaC'*.

Niektóre wyniki prac różnych autorów są podane w poniższej tablicy:

	Obliczone ¹⁾	Zmierzone
<i>U</i>	1,00	1,00
<i>Io</i>	0,53	0,5
<i>Ra</i>	0,55	około 0,5
<i>Rn</i>	0,62	około 2,0
<i>RaA</i>	0,68	
<i>RaC'</i>	0,88	
<i>Po</i>	0,61	0,61
	<u>4,87</u>	<u>4,6</u>

Jak widzimy, aktywności *Io*, *Ra* i *Po* są prawie dwa razy mniejsze od aktywności uranu, co potwierdza przypuszczenie o istnieniu dwóch grup promieni α uranu. Suma zmierzonych aktywności różni się nieznacznie od sumy obliczonej. Należy zaznaczyć, że gdyby pochodne aktywności dawały te same liczby cząstek α , to aktywność pochodząca od 6 grup rodziny aktynowej powinna by reprezentować około 4 jednostek. Stąd wynika, że radiopierwiastki tej rodziny nie mogą należeć do potomstwa uranu w tym samym szeregu genetycznym co rad; rodzina aktynowa tworzy zapewne rozgałęzienie obejmujące nieznaczny ułamek całkowitej liczby zanikających atomów.

Doświadczenia wykonane w celu oznaczenia stosunku między ciałami rodziny aktynowej i uranowej wskazują, że ten stosunek jest stały i że związek genetyczny istnieje niewątpliwie. Względna liczba atomów ulegających przemianom w tym kierunku nie jest jeszcze dokładnie znana; jak się jednak wydaje, jest zbliżona do 4% (*Grosse*, *Tcheng* i *Francis*). Pomiary stosunku UY/UX_1 w minerałach wykazały, że ten stosunek jest stały i zbliżony do 3%; mamy zatem podstawę do umieszczania *UY* w rodzinie aktynowej.

¹⁾ Przyjmujemy $2,5 \cdot 10^5$ jako sumę liczb jonów wytworzonych przez jedną cząstkę α *UI* i jedną cząstkę α *UII*.

Jako jeden z argumentów na korzyść istnienia izotopu *UIII*, czyli *AcU*, od którego miałyby pochodzić rodzina aktynowa, przytoczymy okoliczność, że krzywa przedstawiająca prawo *Geigera-Nuttalla* w tej rodzinie jest różna od krzywych przedstawiających rodziny *UI* i *Th*. Ponadto badania widma mas ołowiu (według *Astona*) przemawiają za istnieniem pierwiastka macierzystego o nieparzystym ciężarze atomowym. W istocie z tych pomiarów wynika, że aktyn posiada ciężar atomowy 227 zamiast 230 lub 226, jak by się tego należało spodziewać, gdybyśmy mieli do czynienia z rozgałęzieniem biorącym początek w *UII* lub *UI* (por. § 140). Domniemany pierwiastek macierzysty *AcU* powinien posiadać ciężar atomowy 235.

Zagadnienie pochodzenia aktynu byłoby rozwiązane, gdybyśmy znali ciężar atomowy jednego z ciał tej rodziny. Z tego punktu widzenia możemy liczyć tylko na protaktyn znajdujący się w minerale w ilości umożliwiającej wydobycie tego pierwiastka (40% ilości radu) i, jak się wydaje, nie zmieszany z żadnym nieaktywnym lub długotrwałym izotopem.

Niektórzy autorowie czynią przypuszczenie, że pierwiastek macierzysty mógłby to być izotop uranu 239, wysyłający promienie α , po którym następowałyby dwa radiopierwiastki rodzaju β , prowadzące do *AcU*. W każdym razie ewentualne izotopy uranu różne od *UI* mogą istnieć tylko w bardzo małej ilości, jak to wynika z wartości ciężaru atomowego.
